УДК 284.991

ЄВАНГЕЛЬСКИЙ РУХ В УКРАЇНІ З 1985 ПО 2018 РОКИ

UKRAINIAN EVANGELICALISM FROM 1985 TO 2018

Данканіч А. С.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара (Дніпро, Україна), e–mail: artem_dankanich@yahoo.com, ORCID: https://orcid.org/0000–0003–0824–1936

Dankanich A. S.,
Candidate of Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy, Dniprovsky National University Oles Gonchar (Dnipro, Ukraine), e–mail: rimma_dankanich@ukr.net, ORCID: https://orcid.org/0000–0003–0824–1936

Аналізується історія, динаміка, місія та сучасний стан українського євангелічного протестантського руху в Україні з 1985 по 2018 роки. Добре відомо, що в останні роки радянської держави українські євангелики не очікували настання періоду релігійної свободи, відкритості до світу та швидкого зростання. Показано, що з 1991 року стає помітним значне збільшення общин українських євагеликів. Саме в цей період українські євангелічні церкви зіткнулися з абсолютно новим комплексом проблем, які відкрили для них можливості співпраці з іноземними віруючими та надали їм нові горизонти місії в Україні.

Ключові слова: *українські євангелики, протестантизм, динаміка, проповідь, місія, періоди*

This paper examines history, dynamics, mission and present state among evangelical Protestants in Ukraine from 1985 to 2018. It is widely known that at the close of the Soviet period, Ukrainian evangelicals had no idea that they would soon enter a period of religious freedom, openness to the world, and rapid growth. It is shown, there as been a notable increase in the number of Ukrainian evangelicals communities since 1991. At that period the existing Ukrainian evangelical churches faced a completely new set of challenges that opened them up to interaction with believers overseas and provided them with the new horizons of their mission in Ukraine.

Keywords: *Ukrainian evangelicals, protestantism, dynamics, sermon, mission, periods*

Наприкінці другого та на початку третього тисячоліття євангелічний рух на території України переживав доволі складні процеси, які тісно були пов'язані з такими доленосними історичними подіями як перебудова, розпад СРСР, отримання Україною незалежності. Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що український євангельський рух знайшов і зайняв своє чільне місце в українському релігійному вимірі, суспільстві та культурі. Хоча на сьогодні українському євангелічному рухові нараховується понад 150 років, можна стверджувати, що саме останні 30 років, більша частина з яких припадає на незалежність Української держави, були найбільш продуктивними.

Саме тому метою даної статті є аналіз тих процесів, які відбувалися в українському євангелічному рухові за останні 30 років його існування.

Початок нашого дослідження ми розпочнемо з визначення поняття «євангелічний рух»? В західній науковій літературі артикулюється чимало визначень євангелічного християнства. Так, наприклад, Т. Ларсен (Timothy Larsen), теолог, дослідник світового євангелізму, автор автобіографічного словника євангельських протестантів «Biographical Dictionary of Evangelicals (2003)», визначає євангельський протестантизм та приналежних до нього євангеликів (evangelicals) наступним чином:

1. Ортодоксальний протестант;
2. Який належить до традиції глобальних християнських об'єднань, пов'язаних з рухом відродження (revival movements) 18 століття та Д. Веслі (John Wesley) і Д. Вайтфілдом (George Whitefield);
3. Хто відводить ключову роль для Біблії в християнському житті, акцентуючи увагу на її богонатхненному характері, авторитеті в питаннях віри та практичного життя;
4. Хто наголошує на примиренні з Богом через викупительну жертву Ісуса Христа на кресті;
5. Той, хто акцентує увагу на дії Святого Духа в житті людини, досягненні переображення та постійного спілкування з Богом, служінні Богу та людям, включаючи обов'язок всіх віруючих приймати участь в донесенні Євангелія до всіх людей [6, с. 1].

В релігієзнавстві традиційно до християнського євангелічного руху відносять пізні реформаційні течії – баптистів, п'ятидесятників, євангельських християн та близькі до них за організаційною структурою, теологією та практикою групи.

Варто зазначити, що дослідження українського євангелічного руху проводиться з двох сторін: внутрішньої і зовнішньої. Першу репрезентують безпосередні представники українського євангелізму – теологи, проповідники, викладачі духовних академій та семінарій. Серед них помітне місце належить доктору філософських наук, публіцисту, релігієзнавцю та громадському діячу – М. Черенкову, теологам – С. Саннікову, Г. Гололобу та іншим.

Зовнішню сторону досліджень українського євангелізму репрезентують такі корифеї вітчизняного релігієзнавства як А. Колодний, П. Яроцький, В. Любащенко. Помітне місце серед сучасних релігієзнаців, які досліджують течії українського євангелічного руху також належить Л. Филипович, В. Єленському, П. Павленку В. Титаренко, М. Мокієнко. Так, в 2002 році під редакцією А. Колодного та П. Яроцького було опубліковано п'ятий том з історії релігії в Україні під назвою «Протестантизм в Україні». Об'єктом свого дослідження вчені визначили протестантські ранні (гусити, чеські брати, лютерани, реформати, унітарії) та пізні течії (баптисти, євангельські християни), які знайшли свого поширення на території українських земель. Особливої уваги дослідники надають історичному контексту зародження українського євангельсько–баптистського руху у другій половині XIX столітті, а також його становищу в Російській імперії та Радянському Союзі. Завершується дослідження реконструкцією становища баптистсько–євангельського руху в роки перебудови та перших 10 років

незалежності України. В 2007 році світ побачив шостий том історії релігії в Україні під назвою «Пізній протестантизм в Україні». Дослідники провели широку історико–релігієзнавчу реконструкцію проникнення та формування пізніх протестантських течій на теренах України – п'ятидесятників, адвентистів сьомого дня, Свідків Єгови.

До іноземних дослідників українського євангельського протестантизму належать М. Елліот, Ш. Коррадо, Д. Ферберн, К. Ваннер, П. Парушев, Т. Пілі, Е. Грейс Лонг та інші.

Більшість досліджень українського євангелічного руху присвячені історії його виникнення, організаційній структурі, віровченню та гуманітарній діяльності. Разом з тим стає очевидним, що внутрішні процеси, які мають місце в українському євангельському рухові потребують більш ґрунтовного дослідження і вивчення. Саме це проблемне поле й актуалізує представлену статтю.

Відомо, що український євангелічний рух пройшов декілька етапів свого розвитку. Так, з точки зору авторів п'ятого тому історії релігії в Україні «Протестантизм в Україні», таких періодів було три: імперський [1, с. 302], радянський [1, с. 366], та незалежної України [1, с. 420]. Вказана диференціація цілком зрозуміла і справедлива. Разом з тим виникає питання: на які періоди можна поділити історію українського євангелічного руху в період його існування з 1985 року та до сьогодні? Автор статті вважає, що такий поділ є можливим і має під собою солідну основу.

На нашу думку можна виділити наступні етапи розвитку євангельського руху на території України в період з 1985 року, коли М. Горбачов проголосив курсу на перебудову радянської держави, до отримання Україною незалежності в 1991 році та дотепер:

1. Кінець 1980–х років XX століття – 2000 рік;
2. Початок 2000–них – 2010 рік;
3. З 2010 року та дотепер.

Перша стадія була надзвичайно динамічною. Вона припала на суттєві зрушення в соціокультурному бутті СРСР, які характеризувалися початком перебудови, виникненням євангелічних місій та їх активною проповідницькою та гуманітарною діяльністю. Дослідники зазначають: «Нові умови для діяльності євангельських християн–баптистів у Радянському Союзі відкрилися з проголошенням 1985 р. «перебудови», а особливо з 1988 р., коли у країні практично офіційно відзначалось 1000–ліття хрещення Русі. Зміни у політичному кліматі призвели й до змін у законодавстві, що дозволило церквам практично вийти з підпілля та розгорнути нечувану раніше євангелізаційну працю» [1, с. 420]. Свобода і лібералізація законодавства радянського режиму створили сприятливі умови для діяльності українських євангеликів. Дух свободи, який відчули віруючі подавав надію і великі перспективи для проголошення і донесення Євангелія українському народові. Тому ж сприяла й підтримка американських й європейських місій, які надавали фінансову, інформаційну, гуманітарну допомогу своїм братам по вірі. Позитивно оцінюють соціально–політичні процеси що розпочалися після анонсованої М. Горбачовим перебудови та їх вплив на євангельське товариство СРСР американські дослідники М. Елліот та Ш. Коррадо. Вони підкреслюють, що з 1987 по 1989 роки більше 28 місій розповсюджували Біблії та християнську літературу серед населення країн колишнього соціалістичного блоку [5, с. 337]. Поруч з емоційним піднесенням, яке на той період панувало серед українських та євангеликів інших республік СРСР помітно виділялася інша тенденція, про яку зазначає американська дослідниця Е. Грейс Лонг: «В останній період існування радянської держави українські євангелики не знали, що скоро настане період релігійної свободи, відкритості до Заходу і швидкого росту. Натомість вони становили групу втомлених людей, які десятиліттями зазнавали переслідувань і знущань, інспірованими атеїстичною державою. Тисячі українських віруючих пережили в'язницю, а всі члени церков знаходилися в режимі виживання. Вони мало думали про відкриті євангелізаційні кампанії і більше були зосереджені на вирішенні і задоволенні духовних потреб членів церков та їх дітей. В сутності ці спільноти були закритими системами, в яких було мала кількість новонавернених. Мало було і бажаючих долучитися до таких стигматизованих груп. Євангелічні громади вирізнялися суворими правилами поведінки, форми одягу, а їх керівництво здійснювалося церковними ієрархічними системами» [7, с. 66]. Ця тенденція буде проявляти себе в наступному періоді, який припав на перші незалежні роки української держави.

Незалежний період українського євангельського руху характеризується масовим проведенням євангелізаційних акцій, заходів, концертів, розповсюдженням і наданням гуманітарної допомоги, підтримкою інтернатів, дитячих будинків, лікарень, заснуванням християнських шкіл, семінарій та академій. Можна з упевненістю стверджувати, що це найбільш активний та динамічний період в історії українського євангелізму. Тому є декілька причин.

По–перше, євангельські церкви нарешті отримали омріяну свободу проповіді та діяльності. Українська влада не тільки не перешкоджала євангеликам а й всіляко підтримувала їх ініціативи, оскільки вони мали досить помітний соціально–гуманітарний ефект. Сучасний український теолог М. Черенков зазначає, що півтора століття існування євангельської церкви в несприятливих умовах переслідувань з боку царського режиму і радянської влади довели її життєздатність та великий соціальний потенціал. Після розпаду СРСР і здобуття Україною незалежності євангельські протестанти отримали безпрецедентну можливість демаргіналізації, участі в розбудові молодої демократії, активного впливу на соціально–політичні трансформації в якості суб'єкта громадянського суспільства [4].

По–друге, головною відмінністю євангельського християнства завжди була його активна проповідницька діяльність. Фактично цей елемент, який завжди характеризував і вирізняв євангеликів з поміж інших християнських течій, забезпечив збільшення кількості їх церков у два рази. Не буде перебільшенням, як зазначає К. Тетерятников, стверджувати, що після таких масових публічних євангелізацій церкви росли як гриби після дощу. Процес демаргіналізації українського євангелізму було особливо помітно в інформаційному просторі: проповіді на телебаченні, трансляції богослужінь, розповсюдження християнських фільмів та музики, виступи християнських театрів та музичних гуртів, виникнення християнських радіо–каналів та передач, переклад та розповсюдження християнської літератури [3]. Євангелічний бум прокотився не тільки Україною, але й іншими країнами колишнього СРСР, спричинивши неабияке релігійне піднесення і пожвавлення в євангелічних протестантських колах. Українські проповідники активно допомагали своїм братам з Росії, Білорусії, Казахстану в організації та проведенні євангелізацій. Майбутнє євангельського руху в першій половині 90–х років видавалося світлим і перспективним.

По–третє, українське суспільство епохи 90–х відчувало знаходилося в певному інформаційному та культурному вакуумі. Контакти з іноземними організаціями молода українська держава тільки почала встановлювати, а іноземний бізнес ще не розумів сутності вітчизняного економічного простору і не поспішав залучати інвестиції. Економічна криза, інфляція, заборгованості по заробітній платі, падіння рівня життя, як це не парадоксально, були саме тим соціально–економічним підґрунтям, яке сприяло збільшення чисельності євангельських громад. Протестантські євангельські церкви на початку 90–х були не просто товариствами, де люди могли чути проповіді та співи, більш того, вони уособлювали собою центри соціальної, психологічної та гуманітарної допомоги. На сьогодні важко визначити точні масштаби наданої українським євангеликам від західних одновірців гуманітарної допомоги, що тим не менш, дає змогу і всі підстави зробити висновок, що цей елемент був вирішальним в процесі збільшення кількості євангельських громад. Такий дуалістичний характер євангельських церков 90–х років XX століття можна вважати саме тим вирішальним фактором, який вплинув на збільшення їх чисельності та демаргіналізації в умовах незалежного українського суспільства.

По–четверте, важливою особливістю євангельських церков періоду 90–х років є їх культурно–освітній характер. Мова тут йде про те, що євангелічні церкви, місії та товариства стали певного роду культурними осередками в українському суспільстві. Люди починали відвідувати євангельські церкви не тільки з релігійних причин, а й тому, що в них вони мали можливість слухати музику, приймати участь в творчих гуртках, слухати проповіді місіонерів з США та Європи, вивчати іноземні мови, отримувати богословську освіту та ін. Суттєвим фактором також, варто зазначити, була та можливість самореалізації, яку надавали євангельські церкви.

Динамізм євангельського руху початку та середини 90–х років XX століття відкривав разом з тим певне коло проблем, серед яких можна виділити наступні:

По–перше, це конфлікт поколінь, яка мала місце між керівниками громад та молоддю, яка бажала перетворень та зрушень в житті помісних церков, що нерідко призводило до розколів у євангельському товаристві.

По–друге, відсутність богословської освіти і взагалі освічених кадрів в євангельських церквах. Новонавернені люди з широким поглядами та освітою не сприймалися консервативним, «невченим» крилом громад, оскільки вбачало в них ворогів ідеалу «простого» християнина. Взагалі вважалося, що освіченість – це категорія нехристиянська, більш того протирічить Євангелію. Тут ми бачимо традиційну християнську проблему «Афін та Єрусалиму» в новому обрамленні, яка так і не знайшла свого вирішення в євангельському товаристві навіть дотепер.

По–третє, фінансова та гуманітарна залежність від американських та європейських євангеликів. Активна фінансова підтримка українських віруючих з боку їх західних одновірців призвела до того, що вони втратили певну самостійність. Фінансовий елемент також призводив до розколів у конкретних громадах, де виділялися, з одного боку групи контролю, та їх опозиція, яка нерідко звинувачувала останніх в корупції та непрозорих схемах витрат.

По–четверте, українське суспільство переживши хвилю масових євангелізацій початку 90–х, поступово почало повертатися до свого секулярного стану, який так довго вибудовувала радянська світоглядно–політична система. Бажання українських євангеликів змінити українське суспільство все–таки не знайшло підтримку у більшості українців. Хоча ріст українських євангелічних громад можна прослідковувати навіть до 2006 року, вони так і не змогли стати культуроформуючими організаціями в Україні.

Третій період, українського євангелізму, на наш погляд, починається з завершенням першого десятиліття третього тисячоліття і триває дотепер. Його можна охарактеризувати як період кризи українського євангелічного руху. Вже згадуваний нами М. Черенков справедливо зазначає, що «загальні вектори еволюції євангельської світової громади є значущим чинником формування позиції українських церков. Очевидно, що «місіонерський бум» вже у минулому і вектор активності західних релігійних організацій зміщується в Китай та Індію» [4]. Цю точку зору поділяє й К. Тетерятников, який серед причин спаду активності українського євангелізму вбачає наступні: православний грунт вітчизняної культури, який завжди розглядав євангелізм як щось західне і не типове для слов'янської культури; перехід від модернізму

до постмодернізму; оскільки перший завжди ідентифікувався з протестантизмом, то він призвів до того, що викликав в українців певну відразу до нього на світоглядному рівні [3]. Прагматизм, суворе дотримання християнської етики, трудова чесність і всі ті чесноти протестантської етики, як виявляється загалом є чужими для українців. Від початку будучи релігією соціального порядку протестантизм не зміг би знайти широкої підтримки та прихильників на православних територіях, де артикулювалася відраза до мирського життя і не надавалося достатньої уваги соціальному порядку суспільства. Досить глибоку оцінку українському євангелічному руху надає В. Любащенко показуючи, що «обмеженість класичного надбання, відірваність від світових центрів богословської думки, тривала громадянська упослідженість сформували в Україні доволі своєрідний протестантизм. Він слабкий низькою освітою своїх адептів, однак сильний їх місійним ентузіазмом та общинною ревністю. Йому бракує розвинених релігійно–філософських учень, але вдосталь нелукавих понять, які так полегшують читання Біблії» [2]. Про своєрідний характер українського євангелізму також зазначали й М. Черенков та Г. Гололоб.

Сьогодні українські євангелики, з ностальгією згадають минулі та славетні роки євангелізацій. Потужний проповідницький запал та активне місіонерство, яким вирізнялися євангелики 90–х сьогодні змінився на користь соціального вектору. Євангельські церкви активно підтримують державні соціальні програми – реорганізації інтернатів та подолання проблем дитячої безпритульності, гуманітарної підтримки вимушених переселенців, надають допомогу лікарням, школам, дитячим садкам.

Які ж причини втрати тієї динаміки розвитку, яка характеризувала українських євангеликів наприкінці існування СРСР та до початку 2000–х років незалежної України? Серед них можемо виділити наступні:

1. Від самого початку євангельський рух на Україні був тісно пов'язаний з іноземними місіями, які ставили за мету – відродження християнства після більш ніж 70–ти літньої політики войовничого атеїзму, переслідувань, тортур і знущань над віруючими. Наприкінці 1980–х і особливо в період 90–х років XX століття ця підтримка була більш ніж відчутною. Американські та європейські християнські місії визначили пострадянський простір як приорітетний. Саме тому він отримував значне фінансування, гуманітарну допомогу. Сьогодні ситуація кардинально змінилася. Західні християнські місії орієнтуються на південно–азійський регіон. Можна констатувати, що американські та європейські євангелічні кола та місії «втомилися» співпрацювати та фінансово підтримувати вітчизняний євангелічний рух, як, наприклад в перспективні 90–ті. Яка ж причина таких процесів? З токи зору західних політиків і євангелістів, головною проблемою українського суспільства є корумпованість. Нажаль, цей суспільний і світоглядний компонент українського буття знайшов своє віддзеркалення і у євангельському товаристві. Корумпованість українського євангелізму – стала серйозною перепоною на шляху не тільки його розвитку але й підтримки західними одновірцями.

2. Міграційні процеси. Не є секретом, що зв'язок з іноземними місіями надавав українським євангеликам можливість виїхати за кордон. Цей процес почався ще за перебудови і триває дотепер. Якщо на початку Україну покидали священнослужителі та їх сім'ї, то в останні роки це характеризувало і простих парафіян євангельських церков. Залишені без керівництва церкви почали втрачати віруючих і подекуди повністю зникли. Система підготовки кадрів та євангельський менеджмент, як виявляється, мав суттєві недоліки, що є однією з визначальних причин кризи сьогоднішнього євангельського товариства в Україні.

3. Культурні процеси. Розвиток інформаційних технологій та інтернету, системи дозвілля та відпочинку, на наш погляд, також вплинув на те, що євангельські церкви втратили певний відсоток віруючих. В нових умовах євангельська церква вже не могла бути осередком культури, як те ми бачимо в 90–ті. Вона потрапила у реальність посмотдерністичного світоглядного супермаркету, де пропонується велика кількість ідей (в тому числі релігійного характеру), вчень, музики, фільмів, літератури і т.д. Відчуваючи світоглядну конкуренцію євангельські церкви пішли двома шляхами – ізоляції та модернізації.

Дослідження українського євангелічного руху в умовах сьогодення становить велику дослідницьку перспективу. Сьогодні стає очевидним, що українські євангелики змушені знаходити нові вектори свого буття в сучасних умовах, реагуючи на світові тенденції та виклики. Українські вчені повинні прослідкувати ці процеси і надати їм неупереджену оцінку.

Список використаних джерел

1. Колодний, А., Яроцький, П. (ред.), 2002. 'Історія релігії в Україні: у 10–ти т. Т.5. Протестантизм в Україні', Київ: *Світ Знань*.

2. Любащенко, В., 2001. 'Протестантизм в Україні: творення стереотипів триває'. [online] Доступно*:* http://www.ji.lviv.ua/n22texts/lubasch.htm. [30 Жовтень 2018].

3. Тетерятников, К., 2011. 'Благовестите: вчера и сегодня…'. [online] Доступно: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/12612–blagovestie–vchera–i segodnya.html. [30 Жовтень 2018].

4. Черенков, М., 2011. 'Перспективи розвитку євангельського протестантизму в Україні'. [online] Доступно: https://www.religion.in.ua/main/analitica/7940–perspektivi–rozvitku–yevangelskogo–protestantizmu–v–ukrayini.html. [30 Жовтень 2018].

5. Elliot, M. & Corrado, S., 1997. 'The Protestant Missionary Presence in the Former Soviet Union', *Religion, State & Society*, Vol.25, No.4, p.333–351.

6. Larsen, T., 2007. 'Defining and locating evangelicalism', *The Cambridge companion to evangelical theology,* p.1–14.

7. Long, EG., 2005. 'Identity in evangelical Ukraine: negotiating regionalism, nationalism, and transnationalism', Ph.D. thesis, *University of Kentucky*.

References

1. Kolodnyj, A., Jaroc'kyj, P. (red.), 2002. 'Istorija religii' v Ukrai'ni: u 10–ty t. T.5. Protestantyzm v Ukrai'ni (The history of religion in Ukraine: in 10 t. T.5. Protestantism in Ukraine)', Kyi'v: *Svit Znan'*.
2. Ljubashhenko, V., 2001. 'Protestantyzm v Ukrai'ni: tvorennja stereotypiv tryvaje (Protestantism in Ukraine: the development of stereotypes continues)'. [online] Dostupno: http://www.ji.lviv.ua/n22texts/lubasch.htm. [30 Zhovten' 2018].
3. Teterjatnikov, K., 2011. 'Blagovestite: vchera i segodnja… (Preach: yesterday and today...)'. [online] Dostupno: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/12612–blagovestie–vchera–i segodnya.html. [30 Zhovten' 2018].
4. Cherenkov, M., 2011. 'Perspektyvy rozvytku jevangel's'kogo protestantyzmu v Ukrai'ni (Prospects for Evangelical Protestantism in Ukraine)'. [online] Dostupno: https://www.religion.in.ua/main/analitica/7940–perspektivi–rozvitku–yevangelskogo–protestantizmu–v–ukrayini.html. [30 Zhovten' 2018].
5. Elliot, M. & Corrado, S., 1997. 'The Protestant Missionary Presence in the Former Soviet Union', *Religion, State & Society*, Vol.25, No.4, p.333–351.
6. Larsen, T., 2007. 'Defining and locating evangelicalism', *The Cambridge companion to evangelical theology,* p.1–14.
7. Long, EG., 2005. 'Identity in evangelical Ukraine: negotiating regionalism, nationalism, and transnationalism', Ph.D. thesis, *University of Kentucky*.

* * *